

LBRIS

We know
books

C o l e c ț i a

Memoriile
BASARABIEI

Constantin Popovici

Studii religios-morale și liturgice

Ediție de pr. Viorel COJOCARU

Știința

În ce privește vremea înmormântării, apoi probabil ea se săvârșea ziua. E drept că în timpul prigonirilor creștinii nu puteau să săvârșească înmormântarea ziua, ca să nu fie împiedicați de păgâni. În timpurile prigonirilor, ei erau nevoiți să facă înmormântarea noaptea. Așa, trupul Sfântului Ciprian a fost îngropat noaptea cu lumânări și făclii. Dar cu toată asprimea păgânilor față de creștini, uneori li se îngăduia să facă înmormântarea ziua și atunci ei nu mai aveau nevoie de întunericul nopții. Așa, după ce s-a ars trupul Sfântului Policarp, ucenicilor lui li s-a dat voie să adune oasele și cenușa sfântului și să le îngroape după rânduiala cuvenită. Asemenea și Asturii, senatorul roman, după cum se știe, a înmormântat cu cinste trupul Sfântului Mucenic Marin¹.

Cimitirele (χοιμητήρια) sau țințirimurile, cum zicem noi în Basarabia, Biserica noastră le socotea ca locuri sfinte, și aceasta pentru aceea că într-însele zac trupurile creștinilor care au fost, după cuvintele Sfântului Apostol Pavel, Biserica Duhului Sfânt, care au fost sfințite cu Sfintele Taine și mormintele cărora se împodobesc cu cruce. Aceasta, precum și dragostea noastră față de părinții și frații noștri, care zac acolo și unde vom găsi și noi cei vii veșnică odihnă, ne îndatorează pe toți să avem toată grija de aceste locuri, ca să fie întreținute în starea cea mai bună. Cimitirele trebuie să fie neapărat îngrădite și plantate, iar mormintele după putință împodobite cu flori. Primăvara, înaintea Paștelui Blajinilor, ele trebuie curățate de spini, de buruien și aduse în regulă. Grija aceasta cade mai întâi în sarcina parohilor și a episcopilor. Moldovenii nu uită pe morți și la zilele așezate de Biserică pentru pomenirea lor fac toate rânduielile obișnuite, însoțite de cheltuieli. Dacă uneori mormintele se lasă în părăsire, apoi pentru că creștinii de pe la țară nu întotdeauna își dau seama de datoria de a le ține în regulă. Dacă vor fi îndemnați de preot să-și facă această datorie, negreșit vor răspunde cu toată bunăvoința. Este un lucru care se poate de făcut ușor, numai dacă va fi dragoste pentru dânsul. Unii din arhieriei ruși aveau obicei, când umblau cu vizita canonică pe la parohii, să facă parastas pentru cei morți chiar la cimitir. Era un obicei bun, care îndemna pe preoți să țină cimitirele în regulă, ca să nu aibă neplăceri...

¹ Eusebiu, *Cartea VII*, cap. 16.

CUPRINS

Portretul protoiereului iconom stavrofor Constantin Popovici, redactor-fondator al revistei „Luminătorul” (pr. Viorel Cojocaru)	5
Notă asupra ediției (pr. V. C.)	15

Studii religios-morale și liturgice

Precuvântare	20
PARTEA I	
Studii religios-morale	
Ce este viața?	22
Scârbele și suferințele vieții în lumina credinței noastre	34
Ce sunt sfintele moaște?	50
Educația religios-morală a copiilor în familie	57
Mamele creștine în vechime	68
Chipul (fața), caracterul și felul de viață ale Maicii Domnului după predaniile vechi	99
Femeia ca mamă	107
Sfânta și întocmai cu Apostolii Maria Magdalena (Schița vieții și a activității ei apostolice)	114
Sfânta Maria Magdalena	124
Sfintele Mironosițe la mormântul Mântuitorului	130
Rolul femeii în viața bisericească a parohiei	134
Socialismul și creștinismul	137
Îngrijirea de săraci la primii creștini	144
Nevoința Mântuitorului în Grădina Ghetsimani	169

Iosif cel din Arimateia	172
Mutarea moaștelor Sfântului Marelui Ierarh Nicolae de la Mira-Lichiei în orașul Bari (Apulia)	176
Apărătorii cerești ai femeilor asuprite de bărbați	186
Rostul și însemnătatea ascetismului creștinesc	189
Biserica lui Hristos și dușmanii ei	193
Sfânta Mare Muceniță Varvara și învățăturile din viața ei (4 decembrie)	209
Problema zilei	214
Cartea sau spița neamului Domnului nostru Iisus Hristos	220
Nașterea Domnului	224
Duminica Ortodoxiei	229
Sfântul Apostol și Evanghelist Luca și evanghelia lui	236
Cinstirea Duminicii în Biserica Creștină	241
Sfântul Marele Mucenic și Tămăduitor Pantelimon	249
Biblia – Cartea Cărților	253
Sfântul Apostol Iacob, fratele Domnului	257
Răstignirea și moartea Domnului nostru Iisus Hristos	261
Sfântul Apostol Petru	266
Îndurarea episcopului Paulin	271
Zaheu	277
Pedeapsa cu răstignire în lumea cea veche	281
Steaua Magilor	287
Ziua sâmbetei la creștinii cei vechi	294

PARTEA A II-A

Studii liturgice

Schiță istorică asupra Sfintei Liturghii a Bisericii noastre Ortodoxe	299
Sfânta Liturghie	330
Canonul Euharistiei	340
Taina Botezului din punct de vedere liturgic	354
Taina Ungerii cu Sfântul Mir ca act liturgic	371
Despre botezul săvârșit de un mirean ortodox sau ertodox	378
Chipul Sfintei Cruci și întrebuințarea ei	380

Sfânta Patruzecime	386
Postul Adormirii Maicii Domnului	394
Mișcarea zilei Sfintelor Paști	397
Originea și întrebuințarea antimiselor în Biserica Ortodoxă	402
Câteva lămuriri în legătură cu „inovațiile” care se introduc în rânduiala Sfintei Liturghii	408
Înălțarea Domnului (Schiță istorică)	417
Alegerea episcopilor în Biserica veche	422
Despre unele legi și rânduieli vechi cu privire la hirotonia episcopului	428
Diaconițele în Biserica veche și datoriile lor	434
Sărbătoarea Nașterii Domnului	442
Cântarea de obște (comună) în biserică	447
Înmormântarea la păgâni și la creștinii cei vechi	453

LBRIS

We know
books

Ediție apărută cu contribuția financiară a Ministerului Culturii, în conformitate cu decizia Comisiei de selecție pentru editarea cărții naționale.

Ediția de față valorifică una dintre cărțile lui Constantin Popovici (1860–1943), preot, profesor, rector al Seminarului Teologic din Chișinău (1921–1927), președinte al Societății Istorico-Arheologice Bisericești, unul dintre fondatorii revistei „Luminătorul”, pe care a condus-o în calitate de redactor. Volumul, intitulat *Studii religio-morale și liturgice*, a apărut în 1934, în Tipografia Uniunii Clericilor Ortodocși din Basarabia.

Textele volumului sunt distribuite în două secțiuni: 1. *Studii religio-morale* (36 de meditații cu referire la pomenirea diferitor sfinți și evenimente din cuprinsul anului bisericesc) și 2. *Studii liturgice* (18 meditații explicative cu privire la cultul divin public în Biserica din Basarabia. Adunate împreună, toate aceste texte pot fi considerate un adevărat catehism care explică cele mai importante învățături de credință, într-un mod accesibil publicului larg.

Volumul e însoțit de un studiu introductiv, semnat de pr. Viorel Cojocaru, care ne oferă posibilitatea de a cunoaște adevărata dimensiune a personalității teologului și cărturarului Constantin Popovici.

Responsabil de ediție: Mihai Papuc

Corector: Mariana Belenciuc

Redactor tehnic: Nina Duduciuc

Machetare computerizată: Ion Dogaru

Concepția grafică și copertă: Romeo Șvet

ÎNȚEPRINDEREA
EDITORIAL-POLIGRAFICĂ

ȘTIINȚA

str. Academiei, nr. 3; MD-2028, Chișinău, Republica Moldova

tel.: (+373 22) 73-96-16 (anticamera); (+373 22) 73-99-94 (marketing)

(+373 22) 73-99-83 (depozit); fax: (+373 22) 73-96-27

e-mail: prini_stiinta@yahoo.com

www.editurastiinta.md

Toate drepturile asupra colecției „Memoriile Basarabiei”, inclusiv asupra acestei ediții, aparțin Întreprinderii Editorial-Poligrafice Știința.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Popovici, Constantin.

Studii religio-morale și liturgice / Constantin Popovici; ediție de Viorel Cojocaru.

[Chișinău] : Știința, 2025 (Combinatul Poligrafic). – 477, [3] p.

(Colecția „Memoriile Basarabiei”, ISBN 978-9975-85-263-0).

Referințe bibliogr. în subsol. – Cu contribuția financiară a Ministerului Culturii.

ISBN 978-9975-85-560-0.

Portretul protoiereului iconom
stavrofor **CONSTANTIN POPOVICI**,
redactor-fondator al revistei
„Luminătorul”

Cât de frumos și corect a zidit Dumnezeu lumea, iar în centrul ei a preferat să fie plasată o personalitate, o creatură după „chipul și asemănarea Sa” (Facere 1, 27). Această creatură, el – omul, va dirija și va supraveghea zidirea dumnezeiască. Omul, ca personalitate, este chemat la sfințenie, la îndumnezeire. Fiecare dintre noi suntem chemați la aceeași matrice spirituală, la unirea din nou cu Ziditorul nostru. Viața pământească a omului este o călătorie și în ea se împregnează diverse evenimente, pe care istoria le înscrie în catastihul ei. Acolo se înscriu doar profesioniștii cu aptitudini evidențiate. Biserica are catastihul ei aparte, al personalităților duhovnicești, numit *sinaxar*. Ea poartă astăzi un voluminos sinaxar unde s-au înscris creștinii care au ajuns la performanțe duhovnicești deosebite, au reușit îndumnezeirea materiei și desăvârșirea sufletului. Biserica Ortodoxă din Basarabia a cunoscut personalități, care au strălucit prin calitățile lor duhovnicești și prin râvna de a sluji cucernic Ziditorului nostru.

Dumnezeu a reînscriș în cartea Sa numele celor care L-au mărturisit în timpul prigoanelor ateiste cu propria viață. Istoria Bisericii Ortodoxe din Basarabia recu-

noaște remarcabila personalitate a iconomului mitrofor Constantin Popovici, ca înainte-mergător și pregătitor de preoți mărturisitori în perioada comunistă. Despre activitatea și rodnicia Sfinției Sale am mai scris¹, nu muțim când societatea de azi ne cere modele vrednice, iar rezultatele misiunii și propovăduirii părintelui necesită incluse în câteva volume.

Exemplul trăirii sale în Hristos l-a făcut să fie apreciat pe drept cuvânt „Patriarhul Preoțimii Basarabene”². Nu mai avem astăzi slujitori ai altarului care să-l fi cunoscut, iar istoria numără mulți ucenici, care și-au adus aminte de valoarea faptelor lui pentru Biserică și Neam. Ucenicii l-au mărturisit drept sfânt, fiind „o fire blândă cum nu i se poate găsi pereche, era icoana vie a unui exemplu de preot adevărat, întrunind la superlativ toate calitățile evanghelice cerute unui păstor”³. Viața și gândirea lui au fost în duh dumnezeiesc, „părintele Constantin a fost comoara tuturor virtuților creștine. Omenescul a fost lăsat totdeauna în umbră, spiritul și idealul l-au preocupat dintotdeauna”⁴, mărturisirea preotul Pavel Grosu, redactor la revista „Luminătorul”.

Viața părintelui Popovici cuprinde o serie de evenimente trăite și implicări jertfelnice pentru prosperarea Bisericii lui Hristos și a neamului românesc din Basarabia. Pe mâna acestui slujitor de Neam și de Biserică a trecut o bună parte din intelectualii perioadei interbelice, care s-au șlefuit în băncile Seminarului Teologic de la Chișinău.

Ca să rămână viitorului scurte informații despre marele dascăl, consemnăm că preotul Constantin Popovici a fost român, basarabean de baștină, născut la 10 octombrie 1860, în familia preotului Gheorghe și Ana Popovici din comuna Rădeni, județul Orhei, mama lui fiind ardeleancă⁵. Cât ține de anul nașterii, păreriile istoricilor sunt împărțite. Redacția revistei „Luminătorul” susține că s-a născut în anul 1860, având drept sursă autobiografia lui păstrată în cancelaria Seminarului

Teologic¹, iar o parte din cercetători și istorici, cum ar fi Boris Buzilă, Paul Caravia, Virgiliu Constantinescu, diaconul Ștefan Iloaie, autorii cărții „Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii din temnițele comuniste”², susțin că acesta s-a născut la 10 octombrie 1861.

O informație mai amplă despre biografia preotului profesor o găsim în formularul de serviciu, păstrat la cancelaria Seminarului Teologic din Chișinău și publicată în revista „Luminătorul”, nr. 9 din anul 1943. Iconom mitrofor Constantin Popovici, rector și profesor titular la Seminarul Teologic din Chișinău, la Catedra de liturgică, pastorală și drept canonic. Mitropolitul Antonie Plămădeală menționa că, după absolvirea școlii primare la Mănăstirea Hârjaucă, i-a fost respinsă admiterea la Seminarul Inferior de la Edineț pentru că nu cunoștea limba rusă³. În 1883, tânărul Constantin absolvă Seminarul Teologic din Chișinău, fiind trimis ulterior la Academia Teologică din Kiev ca bursier și, după ce finalizează cursul complet al Academiei, i se conferă titlul de licențiat în teologie în anul 1887, la 27 iulie, susținând teza cu tema „Sfântul Sofronie, Patriarhul Ierusalimului”. Mai târziu absolvă și cursurile de masterat.

În anul 1887, la 4 septembrie, a fost numit de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse profesor titular de Liturgică, Omiletică și Pastorală la Seminarul Teologic din Chișinău, unde, timp de 40 de ani, se jertfește pentru creșterea culturii teologice în rândul preoțimii. În acea perioadă se purta cinste mare pentru intelectualii care aveau Seminarul Teologic, în acest fel, mulți dintre aceștia s-au bucurat de grija protoiereului Constantin Popovici, însuflându-le dragostea față de Dumnezeu și Neam. Numit profesor și la Seminarul Teologic, era obligat să profeseze în limba rusă, părintele Constantin folosea limba română, acea pe care a vorbit-o și mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni⁴.

În anul 1889, la 4 septembrie, a fost numit profesor al învățăturii despre neoiudaism.

În anul 1891, se căsătorește cu Olga Ignatieva, care moare de tânără, el rămânând văduv cu trei copii, pe care-i îngrijește⁵. La 3 martie,

¹ Pr. Viorel Cojocaru, *Iconomul stavrofor Constantin Popovici – martir al lui Hristos și al Neamului*. În: „Luminătorul”, 2011, nr. 4 (115), iulie–august, p. 23–29; Pr. Viorel Cojocaru, *Repere biografice ale protoiereului iconom stavrofor Constantin Popovici, redactor-fondator al revistei „Luminătorul”*. În: „Luminătorul”, 2022, nr. 4 (181), iulie–august, p. 36–44.

² Pr. Paul Mihail, *Au rămas în Basarabia*. În: „Luminătorul”, 1941, nr. 1–2, ianuarie–februarie, p. 56.

³ Pr. Pavel Grosu, *Ne-a părăsit rectorul Constantin Popovici*. În: „Luminătorul”, 1943, nr. 9, p. 555.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Antonie Plămădeală, *Basarabia*, Sibiu, 2003, p. 172.

¹ Pr. Pavel Grosu, *op. cit.*, p. 566; *Anuarul Seminarului Teologic Superior „Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni”*, Chișinău, 1926, p. 89.

² Paul Caravia, Virgiliu Constantinescu, diac. Ștefan Iloaie, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii din temnițele comuniste*, Cluj-Napoca, 1995, p. 60.

³ Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 172.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Anuarul Seminarului... op. cit.*, p. 89.

aceluși an, a fost hirotonit preot la Biserica Sfântul Gheorghe din Chișinău.

În anul 1892, la 14 ianuarie, a primit dreptul de a purta nabaderniță, tot în acest an a fost gratificat din partea Conducerii Eparhiale cu distincția „Veșmântul”¹.

Începând cu 1 ianuarie 1893 și până la 1 ianuarie 1896, a fost membru al Sfatului Economic la Școala Eparhială de fete din Chișinău, fiind ales de către Congresul Eparhial (Proces-verbal Nr. 13 al ședinței Congresului de la 15 iunie, anul 1892)².

În anul 1895, la 22 aprilie a primit dreptul de a purta scufie.

În anul 1896, la 24 decembrie a fost transferat la Biserica Sfântul Ilie din Chișinău³.

În anul 1897, la 11 iunie a fost numit membru al Consistoriului din Chișinău și preot supranumerar la Catedrala din Chișinău.

În anul 1898, la 6 mai a primit dreptul de a purta culion.

În anii 1901–1918 a tradus în românește „Voroave și cuvântări” din culegeri de predici. La tâlmăcirea acestora au colaborat și mitropolitul Gurie Grosu, preoții Mihail Plămădeală, Mitrofan Ignatie, Iulian Friptu, Vasile Agapie, Grigorie Constantinescu și alții, care, de fapt, erau toți membri și colaboratori ai revistei „Luminătorul”. Iar până la 1918, cu suportul și girul Preacucerniciei Sale s-au tipărit la Tipografia Eparhială 50 de broșuri și cărți în limba română⁴.

În anul 1900, la 28 august, prin ordinul Sfântului Sinod a fost numit cenzor al foilor ruso-moldovenești, editate de către Frățimea „Nașterea lui Hristos”. Foile volante erau editate în limba română și limba rusă, în românește se tipăreau în 4, 8 și 12 pagini. Cu părere de rău, nu avem nici aici o colecție întregită a foisoarelor, considerate pe drept cuvânt „matricea” revistei „Luminătorul”.

În anul 1902, la 6 mai, a primit dreptul de a purta cruce aurită, binecuvântare dată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse.

În anul 1904, la 13 septembrie, a primit mulțumirea de la Sfântul Sinod pentru străduința și munca depusă în calitate de cenzor al foilor Frățimea „Nașterea lui Hristos”.

În anul 1904, la 28 octombrie, a fost numit al treilea preot la Catedrală¹ și retras din serviciu de la Consistoriu în urma cererii personale².

Prin decizia Sinodului de la 7 aprilie 1905, cu nr. 1854, a fost ridicat la rangul de protoiereu.

În anul 1905, la 6 mai, a fost numit redactor responsabil al foilor ruso-române, editate de către Frățimea „Nașterea lui Hristos”.

În anul 1908, de la 1 ianuarie și până la ultima suflare, a fost redactor-fondator al revistei moldovenești „Luminătorul”. Din cauză că prin intermediul acestei reviste promova cultura românească și patriotismul, protoiereul Constantin Popovici a fost nevoit să apuce calea pribegiei pe pământurile Rusiei, exact așa cum s-a și întâmplat mai târziu cu arhimandritul Gurie Grosu. Părintele Constantin îi redă cu lux de amănunte membrului de redacție al revistei, preotului Pavel Grosu³, modul cum a intrat în conflict cu arhiepiscopul Serafim Ciceagov. Acuzăția era următoarea: „Aveam oarecari legături cu Regatul, în special prin ziare și reviste etc., mă luase în primire și presimțeam că mă așteaptă surghiunul”. Salvarea îi vine din partea fostului elev, pe atunci Mitropolitul Arsenie Stadnițchi de Novgorod și rector al Academiei Teologice din Moscova. Părintele Constantin a fost unicul din membrii redacției care a scăpat de pedeapsa arhierască țaristă. Recunoaște, mai târziu, că el a făcut un mare rău pentru ruși și un serviciu util pentru românii din Basarabia prin editarea revistei „Luminătorul”.

În calitate de redactor al revistei, părintele Constantin a reușit să transpună posterității abilitățile sale de aghiograf și bun scriitor. În perioada anilor 1908–1920, în partea neoficială a „Luminătorului” sunt incluse două și mai multe articole într-un singur număr. Majoritatea dintre acestea sunt predici, omilii, meditații, astfel creionând importanța celor mai mari praznice din cuprinsul anului sau a unor evenimente. Felul de a reda viața unui sfânt îl caracterizează personal printr-un dar retoric aparte. Multe dintre articolele sfinției sale erau dedicate preoților și învățătorilor din școlile primare și gimnaziale.

În anul 1909, la 6 mai, a primit Ordinul „Sfânta Ana”, gradul III, pentru serviciul cu abnegație. În urma cererii sale s-a retras din serviciu, ca preot la Catedrală, în anul 1910, la 6 mai.

¹ Spinei Ilie C., *Figuri proeminente de preoți din Basarabia: (1700–1939): restituiri: Basarabia de altădată*, București: Editura Academiei Române; Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2017, p. 199.

² Pr. Pavel Grosu, *op. cit.*, p. 566–567.

³ Кишинёвские епархиальные ведомости (Buletinul Eparhiei Chișinăului), 1897, nr. 1–2, p. 8.

⁴ Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 173.

¹ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fond 208, inv. 12, dosar 170, f. 238.

² Кишинёвские епархиальные ведомости (Buletinul Eparhiei Chișinăului), 1910, nr. 20, p. 141.

³ Pr. Pavel Grosu, *op. cit.*, p. 560–561.

În anul 1910, la 10 iulie, a fost ales de către preoțimea capitalei spiritual-duhovnic al Cercului protopopesesc Chișinău-oraș, îndeplinind acest serviciu până la 10 februarie 1921.

În anul 1910, la 10 octombrie, a fost ales de către Frățimea „Nașterea lui Hristos” ca președinte al Comisiei pentru corectarea și tipărirea cărților bisericești în limba moldovenească. Tot în acest an i s-a conferit Ordinul Imperial rus „Țarul Alexandru II”, în argint¹.

În anul 1913, la 17 ianuarie, cu ocazia centenarului Eparhiei Chișinăului, este decorat cu Ordinul „Sfânta Ana”, gradul II, și Ordinul bisericesc „Toiag / sprijinitorul bisericesc”, gradul IV.

În anul 1916, la 6 mai, a fost decorat cu Ordinul „Sfântul Vladimir”, gradul IV, pentru îndeplinirea serviciului cu o deosebită râvnă.

În anul 1920, la 20 martie, a fost ridicat la rangul de iconom stavrofor.

În anul 1920, la 1 decembrie, a fost numit rector provizoriu la Seminarul Teologic din Chișinău.

În anul 1921, la 24 octombrie, prin Înaltul Decret Regal nr. 4217, a fost numit rector și profesor titular la Seminarul Teologic din Chișinău.

În anul 1922, la 13 noiembrie, a fost ales în unanimitate președinte al Societății Istórico-Arheologice Bisericești din Chișinău.

În anul 1923, la 3 decembrie, a fost gratificat cu mitră.

În anul 1940 a suferit o intervenție chirurgicală, după care nu și-a revenit până la moarte.

S-a învrednicit și de câteva decorații laice, a fost decorat cu Meritul Cultural și Coroana României.

Evenimentele cele mai tragice se întâmplă în perioada coteropirii Basarabiei de către armata sovietică. Primul rapt al Basarabiei de către ruși îl surprinde pe părintele Constantin la Chișinău. Noii stăpâni îi taie pensia de preot, astfel obligându-l, de fapt, să trăiască momente martirice. A îndurat multe din partea ostașilor sovietici. Nu-l mai recunoștea lumea pe stradă de frică să nu fie complice la dezvăluirea adevărului și a nu fi martori la un proces funebru de judecată ce s-a petrecut în perioada comunistă din anii 1940–1941 cu o bună parte din preoți. La vârsta trecută de 80 de ani, era nevoit să aștepte la cozile interminabile pentru a-și lua pe cartelă gazul și pâinea necesară. Despre

aceste momente tragice amintește părintele Paul Mihail, un vrednic fiu duhovnicesc, spunând că „...Duminică, 4 mai 1941, Iași... Mi-am adus aminte de părintele Constantin Popovici, fostul rector al Seminarului din Chișinău, pentru care nimeni nu a cerut repatrierea”¹. În general, părintele Paul Mihail l-a avut pe rectorul Seminarului Teologic de la Chișinău drept prototipul unei icoane vii, iar când a plecat la Domnul, în casa protoiereului Constantin Popovici s-a găsit într-o carte, păstrată cu sfințenie, scrisoarea ucenicului său, a tânărului teolog, scrisoare pe care preotul Pavel Grosu a publicat-o în întregime în revista „Luminătorul”².

Din cauză că Chișinăul era supraaglomerat de ostași sovietici și partizani, conducerea a purces la un sistem ingenios de suprimare a localnicilor, adică dublarea sau triplarea sufletelor într-o locuință. În această perioadă, bătrânul dascăl a fost scos din camera lui și dat în tinda casei. Tot atunci, neavând ce vinde pentru a-și menține existența, cuprins de teroarea fricii, a început a cutreiera bisericile din capitală, care mai funcționau, cerșind ajutor.

După dezrobirea Basarabiei, protoiereul Constantin Popovici le mărturisea ucenicilor rugăciunea pe care o rostea zilnic în perioada ocupației, adăugată la canonul preoțesc obișnuit. Se ruga fierbinte la Dumnezeu să vină frații români ca să moară sub ei, pentru a fi înmormântat după cuviință³. Dumnezeu Și-a revărsat mila Sa asupra rugăciunii lui.

După eliberarea Chișinăului, colegii care s-au refugiat în Țară l-au găsit bolnav rău, dar totuși el nu se lăsase de preocupările sale cărturărești. A adunat o colecție de cuvântări scrise din inimă, trăite prin experiența vieții sale de martir, colecție care urma să vadă lumina tiparului cu grija Secției culturale a Mitropoliei.

În seara zilei de 3 iulie 1943, a plecat din viață la vârsta de 83 de ani. Acest mare cărturar al Basarabiei, Constantin Popovici, iconom stavrofor și mitrofor rămăsese în ultimul timp singurul reprezentant al mândriei generației trecute, prin care s-au făurit și s-au realizat atâtea idealuri eclesiastice și patriotice.

Vestea morții părintelui Constantin a fost primită cu adâncă durere de preoțimea basarabească sau, mai bine zis, de elevii lui. La prohodul

¹ Spinei Ilic C., *op. cit.*, p. 199.

¹ Paul Mihail, *Jurnal (1940–1944)*, București: Editura „Paideia”, 1998, p. 48.

² Pr. Pavel Grosu, *op. cit.*, p. 568–569.

³ *Ibidem*, p. 565.

săvârșit pe data de 6 iulie, ora 9, de către Î.P.S. Efrem Tighineanu, Locotenent de Arhiepiscop al Chișinăului, nu a reușit să participe bunul lui prieten, Î.P.S. Gurie Grosu, fiind în același timp internat la spitalul din Târgu-Jiu¹. La mai puțin de patru luni, la 14 noiembrie, același an, și vrednicul de pomenire, mitropolitul Gurie, pleacă pe urmele prietenului său de o viață, părintele Constantin, ambii odihnindu-se în împărăția Celuia pe Care l-au slujit. La slujba prohodului a părintelui rector au participat peste 60 de preoți, iar la căpătâiul lui se aflau Ion Pelivan, Vasile Bărcă, Constantin Dardan și alți fruntași ai țării. Catafalcul era înconjurat de mii de lumânări ce le țineau aprinse cei care veniseră să-l petreacă pe ultimul drum pe bunul și scumpul lor dascăl și îndrumător.

Necesită amintite cele mai frumoase elogieri pe care le-au lăsat colegii și ucenicii părintelui profesor. În anul 1929, când s-au sărbătorit 40 de ani de la înființarea Seminarului Teologic la Chișinău, mitropolitul Gurie Grosu menționa despre părintele rector că „viața ta a fost și îți este pildă de urmat. Ca preot ai arătat credință în cele sfinte, cucernicie în serviciile divine și demnitate în purtare. Ca profesor ai arătat devotament și exactitate în predare. Iar în viața intimă, familială, ai arătat răbdare, credincioșie, ducând crucea pe care ți-a dat-o Dumnezeu, ca un adevărat ucenic al Celui ce ne-a zis: «Cine voiește să meargă după Mine, să-și ia Crucea și să-Mi urmeze Mie»”². Patriotul Pantelimon Halippa amintea că „încă un cuvânt merită să fie spus pentru părintele Constantin Popovici, care ne-a predat retorica și pastorală. Omul acesta, ca originar din Basarabia, nu putea să nu înțeleagă greutatea care ne aștepta pe noi, viitorii slujitori ai Bisericii, în satele moldovenești, de aceea, când îi puneam întrebarea ce ne vom face la parohiile moldovenești, că nu învățăm Biblia în limba noastră și de ce nu ni se arată cum avem să slujim și să vorbim moldovenilor, părintele Constantin de fiecare dată își explica grija și durerea că administrația eparhială și sinodală nu soluționează mai repede această problemă, fără să o atace în revista eparhială”³. Tribunalul Basarabiei, preotul Vasile Țepordei, afirma că părintele Popovici era „înzestrat cu calm, o bunătate și un tact poate mai rar avea cineva, părintele Constantin Popovici a reu-

șit în viață să înlăture toate îndoilele și să determine toate voințele la executarea celor dorite de el. Un om fără ambiție și fără dorința de a parveni, a știut totuși să se impună celor din jur, dar mai ales viitorilor preoți, pe care timp de 40 de ani i-a îndemnat, i-a sfătuit și i-a dat ascultare cu răbdare și îngăduință de pustnic”¹. Același ucenic se confesa, pe 12 septembrie 1988, prietenului băștinaș, mitropolitului Antonie Plămădeală, despre părintele director, Constantin Popovici: „Eu nu l-am apucat, dar spiritul lui a fost întru chipat mai apoi de părintele Serghei Bejan, director al Seminarului din Chișinău și profesor la Facultatea de Teologie. Eu am fost multă vreme sub direcția părintelui Bejan, pe care Dumnezeu să-l odihnească în pace”². Unul dintre ucenicii lui, părintele Ilie Spinei, după refugiu în România, își mărturisea grandiosul impact pe care l-a avut părintele rector în viața preoțimii basarabene: „Toată activitatea părintelui profesor Constantin Popovici era îndreptată spre un singur scop: de a forma tineri, buni creștini, devotați credincioși, slujitori ai altarului, buni cetățeni, exemple pentru parohiile lor, departe de locul unde s-au adăpat la izvorul culturii teologice românești, de Seminarul Teologic din Chișinău, singurul așezământ teologic superior din acele vremuri. [...] Vorba lui era clară, chipul lui era blajin, era un pedagog distins și un preot ideal”³. Cunoscutul publicist și mireanul îmbisericit, profesorul universitar Constantin Tomescu, cel care a supravegheat activitatea Mitropoliei Basarabiei în calitate de secretar eparhial, dar și în calitate de secretar al revistei „Luminătorul”, își așterne memoriile în jurnalul său cu următoarea apreciere față de duhovnicul său: „...profesor la Seminarul Teologic de pastorală și omiletică era o figură blândă, evlavios, cu vorba liniștită și înțeleaptă, un moldovan. Eu l-am avut ca duhovnic al familiei mele pe tot timpul vieții noastre la Chișinău. [...] Părintele profesor era un bun predicator, cu vorbirea ca un fagure de miere, publica cu regularitate în revistă predici pentru înlesnirea, mai ales, a preoților de la sate. Tot el scria îndrumări liturgice, de cult, că era stăpân pe tipic și descifra orice nelămurire sau înecăcitură tipicală. El a lucrat la traducerea și redactarea unei ediții complete din «Viețile Sfinților»”⁴.

¹ Ibidem, p. 570.

² Pr. Ion Negoita, *Preotul care ne trebuie*. În: „Luminătorul”, 1929, nr. 8, p. 15.

³ Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa, Apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale*, Chișinău, 2013, p. 70.

¹ Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*. Vol I-II, Chișinău: Editura „Universitas”, 1993, p. 123.

² Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 174.

³ Spinei Ilie C., *op. cit.*, p. 185, 190.

⁴ Constantin N. Tomescu, *Jurnal din viața mea*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2019, p. 318–319.